

چگونه طرح درس بنویسیم؟

فرشته موسوی*

منطقی نگاشته شوند.

۱. برای نوشتن اهداف کلی باید از تیتراژ کتاب که در ابتدای هر فصل یا بخش یا درس نوشته شده است، استفاده کرد. اما اهداف رفتاری باید از متن درس استخراج شوند.

۲. افعال مورد استفاده در نگارش اهداف کلی و رفتاری نیز باهم متفاوت هستند. به این صورت که برای نوشتن هدف کلی درس، باید از افعال مبهم مانند آشنا شدن، دانستن، فهمیدن، درک کردن، تشخیص دادن، آگاه شدن و یاد گرفتن استفاده کرد. این افعال، مهارت نهایی کسب شده از جریان آموزشی را بیان می‌کنند که قابل مشاهده و اندازه‌گیری نیستند. اما برای نوشتن اهداف رفتاری، باید از افعال رفتاری که قابل مشاهده و اندازه‌گیری هستند، استفاده کرد؛ مانند: تعریف کردن، بیان کردن، توضیح دادن، نوشتن و اندازه‌گیری کردن.

اهداف رفتاری، آنچه را که دانش‌آموز باید در جریان آموزش انجام دهد، به وضوح بیان می‌کنند.

۳. لازم نیست که تعداد اهداف کلی زیاد باشد، بلکه همان‌طور که هر درس فقط یک تیتراژ دارد، هدف کلی درس هم می‌تواند یک مورد باشد. تعداد اهداف رفتاری، به اهمیت مطالب هر درس بستگی دارد. پرواضح است، در نوشتن این اهداف، باید از ذکر موارد مرتبط با یادآوری یا موضوعات کم‌اهمیت خودداری شود. براساس آن‌چه گفتیم، اهداف کلی و رفتاری به

طرح درس، چارچوب پیش‌بینی شده‌ای است که معلم باید بر اساس آن فعالیت‌های آموزشی را در کلاس درس دنبال کند. برای نوشتن طرح درس، باید در سه زمینه اطلاعات کافی داشت: نوشتن اهداف

انواع ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی
 مراحل تدریس

در این مقاله سعی شده است، ابتدا دانش و اطلاعات لازم، و در پایان، یک نمونه طرح درس پیشنهادی ارائه شود.

نوشتن اهداف

هدف‌های آموزشی، وضعیت مطلوب در هر رویداد آموزشی را بیان می‌کنند. در نوشتن اهداف طرح درس، باید دو نوع هدف را پیش‌بینی و تنظیم کنیم:

- هدف کلی
- اهداف رفتاری

البته برخی از دست‌اندرکاران امور آموزشی معتقدند، باید اهداف کلی را به جزئی و سپس اهداف جزئی را به اهداف رفتاری تبدیل کرد. اما این کار وقت‌گیر است و باعث اسراف کاغذ نیز می‌شود. حال آن‌که با تنظیم دو نوع هدف فوق‌نیز می‌توان به مقصود رسید. مهم آن است که این اهداف به شکل صحیح و

این صورت نوشته می شوند:

هدف کلی: دانش آموز با ساختمان درونی زمین آشنا شود.
هدف رفتاری: از دانش آموز انتظار می رود، مفهوم استنوسفر را تعریف کند.

۴. پس از تهیه ی فهرست اهداف رفتاری، باید آن ها را طبقه بندی کرد. برای این کار می توان یکی از دو روش زیر را به کار برد:

● روش بلوم

● روش تألیف کتاب های درسی جدید

در روش بلوم، ابتدا اهداف به سه حیطه ی شناختی (تغییرات فکری)، عاطفی (علاقه و احساسات) و روانی- حرکتی (حرکات فیزیکی) تقسیم می شوند. برای مثال:

هدف شناختی: دانش آموز باید بتواند مفاهیم میان بار و کیمبرلیت و افیولیت را تعریف کند.

هدف عاطفی: داوطلبانه از اخبار مربوط به علوم زمین گزارشی تهیه کند (در این حیطه، دانش آموز به میل خود و بدون اجبار کاری را انجام می دهد).

هدف روانی- حرکتی: ماکتی در مورد یکی از مباحث درس تهیه کند.

اهداف حیطه ی شناختی، اهداف آشکار درس هستند که از متن درس استخراج می شوند. ولی اهداف حیطه های عاطفی، و روانی- حرکتی، اهداف پنهان هستند که معلم بر اساس تجربه و دقت خود، آن ها را تهیه می کند. از آن جایی که تعداد اهداف حیطه ی شناختی به طور قابل ملاحظه ای بیشتر از اهداف دو حیطه ی دیگر است، لذا این اهداف در شش پله به شرح زیر تقسیم می شوند:

۱. دانستن: تکرار پاسخ هایی که قبلاً در موقعیت یادگیری، تمرین و آموخته شده اند. مانند: دانش آموز باید بتواند مشخصات کلی زمین را بگوید.

۲. فهمیدن: توانایی درک منظور یا مقصود مطلبی را گویند. فهمیدن، به پاسخ هایی بیشتر از آنچه قبلاً تمرین و آموخته شده اند، نیاز دارد. این پاسخ ها عبارت اند از: ترجمه کردن یا برگردان، مثال زدن، تفسیر کردن، شرح دادن، توضیح دادن، خلاصه کردن، مقایسه کردن و بیان تفاوت ها یا شباهت ها؛ مانند: علل نامناسب بودن تجمع کانی منیتیت در ایجاد خاصیت مغناطیسی را به طور خلاصه بیان کند.

۳. کاربرد: توانایی استفاده از امور انتزاعی، قواعد و قوانین، اصول، اندیشه ها و روش ها در موقعیت های عینی و عملی؛ مانند: مسائل مربوط به قانون گرانش عمومی را محاسبه کند.

۴. تحلیل: توانایی شکستن مطلب یا موضوعی به اجزا یا

عناصر تشکیل دهنده ی آن؛ مانند: لایه های اصلی کره ی زمین را روی مدل نشان دهد.

۵. ترکیب: توانایی کنار هم گذاشتن عناصر و اجزا، برای ایجاد یک الگو یا ساختار نو؛ مانند: مقاله ای در مورد ارجح بودن حفظ منابع طبیعی بر حفظ منافع شخصی بنویسد.

۶. ارزش یابی: توانایی قضاوت یا داوری کمی و کیفی درباره ی امور، با توجه به ملاک های معین؛ مانند: دانش آموز تحقیق ارائه شده توسط هم کلاسی های خود را نقد و بررسی کند.

شیوه ی دیگر طبقه بندی اهداف، روشی است که در سال های اخیر در تألیف کتاب های درسی مورد استفاده قرار گرفته است. به این ترتیب که پس از استخراج اهداف رفتاری، آن ها را فقط در سه طبقه ی (بدون پلکان یا طبقات زیرین آن که در بالا توضیح داده شد)، به این شرح طبقه بندی می کنند: دانشی؛ مهارتی؛ نگرشی.

منظور از طبقه ی دانشی، همان پله ی اول از حیطه ی شناختی بلوم است. بنابراین، تمام اهدافی که عیناً از متن کتاب استخراج شده اند، در این طبقه قرار می گیرند. مانند: دانش آموز باید بتواند مشخصات کلی زمین را بگوید.

طبقه ی مهارتی، دو دسته مهارت های فکری و فیزیکی را شامل می شود:

مهارت فکری که تمام توضیحات ارائه شده از پله ی فهم تا ارزش یابی حیطه ی شناختی بلوم را بدون توجه به نام پلکان مربوطه شامل می شود؛ مانند: دانش آموز باید بتواند علل نامناسب بودن تجمع کانی منیتیت در ایجاد خاصیت مغناطیسی را به طور خلاصه بیان کند؛ یا مسائل مربوط به قانون گرانش عمومی را محاسبه کند؛ یا مقاله ای در مورد ارجح بودن حفظ منابع طبیعی بر حفظ منافع شخصی بنویسد؛ یا تحقیق ارائه شده توسط هم کلاسی های خود را نقد و بررسی کند.

مهارت فیزیکی که همان حیطه ی روانی- حرکتی است. مانند: ماکتی در مورد یکی از مباحث درس تهیه کند.

حیطه ی نگرشی نیز همان حیطه ی عاطفی بلوم است. بنابراین در این روش، فقط از سه طبقه برای دسته بندی اهداف استفاده می شود. اما در شیوه ی بلوم، علاوه بر سه طبقه ی شناختی، عاطفی و روانی- حرکتی، از شش پله ی حیطه ی شناختی نیز استفاده می شود.

انواع ارزش یابی پیشرفت تحصیلی

نکته ی دیگری که در تهیه ی طرح درس باید مورد توجه قرار گیرد، ذکر انواع ارزش یابی با توجه به زمان اجرای آن هاست. همان طور که می دانیم، ارزش یابی پیشرفت تحصیلی بر چهار نوع

است:

۱. ارزش‌یابی ورودی یا آغازین: به منظور تعیین میزان آمادگی و جایابی فراگیرانی که برای معلم ناآشنا هستند، فقط در اولین جلسه‌ی درس اجرا می‌شود منظور از تعیین میزان آمادگی این است که بدانیم، آیا دانش‌آموزان پیش‌نیازهای درس جدید را آموخته‌اند یا نه؟ و منظور از جایابی این است که معلوم شود، آیا یادگیرندگان مطالب درس جدید را از پیش می‌دانند؟ بر این اساس، ارزش‌یابی ورودی در طول سال تحصیلی، فقط یک بار و در اولین روز مهرماه انجام می‌شود. (دبیران محترم برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد ارزش‌یابی ورودی می‌توانند، از مقاله‌ی شماره‌ی ۴ در مجله‌ی رشد زمین‌شناسی استفاده کنند).

۲. ارزش‌یابی مستمر یا تکوینی یا فرایندمدار: در جریان تدریس و در طول سال تحصیلی، با هدف پی بردن به نقاط قوت و ضعف انجام می‌شود و به ما کمک می‌کند قدم‌های بعدی را محکم‌تر برداریم. بدون این ارزش‌یابی، معلم از مرحله‌ای به مرحله‌ی دیگر می‌رود، بدون آن که بداند اشکال کار کجاست. تأکید این ارزش‌یابی بر چگونگی یادگرفتن است. این رویکرد به معلم فرصت کافی می‌دهد تا در حد امکان در مورد پیشرفت تحصیلی هر دانش‌آموز اطلاعات جمع‌آوری و نواقص را برطرف کند.

۳. ارزش‌یابی تشخیصی: در طول سال تحصیلی و به منظور پی بردن به مشکلات یادگیری دانش‌آموزان اجرا می‌شود. بهترین راه برطرف کردن مشکلات یادگیری دانش‌آموزان نیز استفاده از مشاور یا روان‌شناس است.

۴. ارزش‌یابی پایانی یا نتیجه‌مدار یا تراکمی: در پایان سال تحصیلی، به منظور ارتقا دادن دانش‌آموزان انجام می‌شود.

بر این اساس، ارزش‌یابی‌های ورودی و پایانی، به ترتیب فقط در اولین جلسه‌ی آشنایی معلم با دانش‌آموزان و آخرین جلسه‌ی هر ترم درج می‌شوند و سایر جلسات نیز به عنوان ارزش‌یابی مستمر و تشخیصی قید می‌شوند. لازم به ذکر است، طرح درس ارائه شده برای جشنواره‌ی الگوهای تدریس، شامل ارزش‌یابی ورودی و مستمر است که خودارزشیابی مستمر شامل دو قسمت به شرح زیر خواهد بود:

۱. ارزش‌یابی مستمر در جریان تدریس

۲. ارزش‌یابی مستمر در پایان تدریس

نکته‌ی قابل توجه آن که در تهیه‌ی سؤالات مربوط به هر نوع ارزش‌یابی باید تلاش کرد تا سؤالات دقیقاً در راستای اهداف، تهیه شده باشند. دبیران شرکت‌کننده در جشنواره‌ی الگوهای تدریس نیز باید این نکته را به خاطر داشته باشند که الگوی روش تدریس خوب، تهیه‌ی سؤالات خوب و مناسب است.

ما نمی‌توانیم الگوهای بسیار زیبای تدریس را خلق کنیم، اما هنگام ارزش‌یابی، از همان شیوه‌های قدیمی طرح سؤال کنیم،

چرا که فرایندهای ارزش‌یابی و آموزش، بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند.

مراحل تدریس: در تهیه‌ی طرح درس، ذکر مراحل تدریس با ارائه‌ی توضیح مختصر و لحاظ کردن الگوی روش تدریس، تعیین زمان مورد نیاز و پیش‌بینی ابزارهای مورد نیاز در راستای دست‌یابی به اهداف تعیین شده، لازم و ضروری است. مراحل تدریس به شرح زیر هستند:

● سلام و احوال‌پرسی و بررسی تکالیف

● ارزش‌یابی (برای اولین روز آشنایی با دانش‌آموزان، ارزش‌یابی ورودی، و برای جلسات بعد از آن ارزش‌یابی مستمر در ابتدای هر جلسه)

● طرح مسئله (برانگیختگی) شیوه‌ی کار، در یک پاراگراف و به طور مختصر توضیح داده می‌شود.

● حل مسئله (در این مرحله، خلاصه‌ای از مهم‌ترین مطالب درس و نحوه‌ی ارائه آن، در حد یکی دو پاراگراف کوتاه توضیح داده می‌شود).

● ارزش‌یابی مستمر (انواع سؤال‌های مناسب این نوع ارزش‌یابی ذکر می‌شوند)

● تعمیق و توسعه (بر اساس نتیجه‌ی ارزش‌یابی مستمر، با کمک دانش‌آموزان در ارائه‌ی خلاصه‌ای از درس، باید در رفع نقاط ضعف آن‌ها کوشید).

● فعالیت تکمیلی (در صورت لزوم برای دانش‌آموزان تکالیفی مناسب طرح می‌شود).

● معرفی منابع برای انجام تکالیف

در توضیح مراحل تدریس می‌توان از این روش‌ها استفاده کرد: یاران در یادگیری، تفحص گروهی، کاوشگری، ایفای نقش، کاوشگری به شیوه‌ی محاکم قضایی، هم‌یاری، تفکر استقرایی، دریافت مفاهیم، یادسپاری، اتصال کلمه‌ای، بدیعه‌پردازی، پیش‌سازمان دهنده، عقل رشد‌یابنده، پردازش اطلاعات، فراگیر در کانون، تدریس غیر مستقیم، یادگیری در حد ورزیدگی و یادگیری از طریق شبیه‌سازی.

جدول پیشنهادی، برای ارائه‌ی طرح درس قابل استفاده است: (جدول صفحه ۶۲)

* کارشناس مسئول اداره کل سنجش ارزیابی تحصیلی

منابع

۱. سیف، علی‌اکبر (۱۳۷۶). روش‌های اندازه‌گیری و ارزش‌یابی آموزشی. نشر دوران. تهران.
۲. جویس، بورس. ترجمه‌ی محمدرضا بهرنگی (۱۳۸۱). الگوهای تدریس ۲۰۰۰. نشر کمال تربیت. تهران. چاپ دوم.
۳. موسوی، فرشته. چهار گام اساسی در ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی. نشر عابد. تهران.
۴. موسوی، فرشته (۱۳۸۴). ارزش‌یابی ورودی. مجله‌ی رشد زمین‌شناسی. شماره‌ی ۴.

جدول پیشنهادی طرح درس روزانه

عنوان:	پایه تحصیلی:	فصل:	صفحه:	تاریخ:
نام دبیر:	دبیرستان:	منطقه:	استان:	مدت جلسه:

هدف کلی درس:

ابزار جایگزین	زمان	روش یا الگو	فعالیت		مراحل تدریس	عملکرد مورد انتظار			اهداف	ردیف
			دانش آموز	معلم		نگرشی	مهارتی	دانشی		
					<p>در این ستون، چگونگی انجام مراحل زیر باید توضیح داده شود:</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. سلام و احوال پرسی ۲. ارزش یابی ورودی ۳. برانگیختگی (طرح مسئله) ۴. حل مسئله و ارزش یابی ۵. تعمیق و توسعه ی مطلب (جمع بندی) ۶. فعالیت تکمیلی ۷. معرفی منابع 					